

צ"ע אם יצא זה מבעל החמד"י ויתכן אף שט"ס נפלה שם וצ"ל לר"ה, [וכנראה היה ר"ת ומזה הוא טעות המצוי] דהלא אין שום רמז בדבריו ע"ז ואדרבא בדבריו הנז' מבואר להיפך, וצ"ע. ומ"מ כל הספרים הנ"ל הביאו סדר תפילה על הפרנסה לאומרו קודם הסעודה בכל ימות השנה וכנ"ל].

ונראה דהיינו דוקא שמקפידים לאומרו כולם, ובציבור ברב עם, וכמדויק בלשונו שם, שכן נהג הרב והחבורה, וכ"מ בחיד"א, ואה"נ ביחידים ניתן לאמרו כל השנה.

לאומרו רק בלילה, ולא כתבוהו ביום של כיפור כדברי החמד"י הנ"ל, אמנם רבים שנהגו כחמד"י שהוא מקור הדברים, לאומרו גם ביום של כיפור וכמו שכן נדפס בכל המחזורים זכור לאברהם, התפילה הארוכה ג"כ אז, אמנם מעניין לציין שביום של ר"ה עשו פשרה והדפיסו רק את הנוסח הקצר עי"ש, ולכאורה א"צ לאומרו אז אפי' לחמד"י, אכן כמשנ"ת הרש"ש הביאו אף בשחרית דר"ה וכנראה שעל פיו נהגו כן. ויש להעיר בזה שכ' בחמד"י מה שנהגו לאומרו דוקא בזמנים אלו, והלא כתוב שם [בכותרת] שהיא תפילה לכל השנה [אמנם

אמירת התפילה הארוכה במקום הקצרה

ויש שאומרים ביום ראשון את הארוכה וביום השני את הקצרה או להיפך. וי"נ נהגו לומר הארוכה בלבד. [וכן ביוה"כ בבלדי אומרים הארוכה בלבד].

וקצת חדשים מקרוב כגון זכו"ל שנד' בשנת התשמ"ב שהשמיט הקצרה, ושלא כדת הוא, מאחר שמלבד שהיא המקורית יותר, ונתחברה והובאה מגדולי הדורות שסמכו עליו ידיהם כמו שהוכחנו וכמשנ"ת לעיל, הרי גם כך נהגו מקדם כמו שהעלו רבותינו בע"ח וכנה"ג, ורבים נוהגים לאומרה עדיין בין בקהילותינו ובשאר קהילות, וגם נתקבלה ברוב הקהילות יותר מהארוכה.

יש להתבונן שבנוס' הקדומות של התפילה הארוכה עד למחזור חקת עולם הנז' יש מהם שהדפיסו את התפילה הארוכה לבד בלא הקצרה כלל, ויתכן לכך הטעם מחמת האריכות הרבה שיש בארוכה לא ראו צורך להוסיף עוד את הקצרה.

אך ברוב ככל המחזורים מאז הביאו הקצרה קודם תפילה זו הארוכה ולא השמיטוה לגמרי, כמו בחוקת עולם שהוא המחזור הראשון, עד מהד' יוסף חסיד ושילה הנז'.

ועפ"ז באמת י"נ [מקהילותינו, ובעוד קצת קהילות מהספרדים] לאומרם שניהם, ויש שאומרים או את הקצרה או את הארוכה,

עוד בהנ"ל בהרחבה, ועל מנהג אמירת מזמור לדוד בכמה זמנים, ועל מנהגי הקהילות השונות כהיום. אמירתה בכל השנה ובכל יום.

עיי' בקונטרס סדר התפילה על הפרנסה- הארוכה והקצרה מוגה וערוך מחדש עם הקדמה וביאורים, [ומצורף לו גם פרשת המן]. שיו"ל ע"י בס"ד ניתן להשיג בטל' המערכת, וכן בחנות "נוסח תימן" ב"ב.

מדיני הסליחות

א. נהגו להשכים לאמירת סליחות ותחנונים מר"ח באלול ואילך עד יוה"כ^א, מפני שבר"ח אלול עלה משה להר לקבל לוחות שניות, ונתפלל בהם על ישראל ונתקבלה תפלתו וביזה"כ אמר לו המקום סלחתי כדברידך^ב. ונהגו להתחיל מליל ב' באלול^ג.

וזמן אמירתם

- ב. הזמן המובחר לאמירת הסליחות הוא באשמורת הבוקר, שהם ג' שעות אחרונות של הלילה, שהוא עת רצון^ד, וכן נהגו מקדם^ה.
- ג. עפ"י הזוה"ק כבר מחצות הלילה מתחיל עת רצון, ומאז ניתן לומר הסליחות וי"ג מדות ונפ"א^ו, אבל קודם חצות הלילה אין לומר לעולם סליחות וי"ג מדות בשום אופן חוץ מיוה"כ^ז, ואם הוא במקום שאומרים שם י"ג מדות קודם חצות ישב וידום או יאמר באותו הזמן מזמורים^ח.
- ד. ומכל מקום גם אחר עלות השחר ואח"כ במשך היום יש לומר הסליחות לפי שזמן זה שבינ ר"ח אלול ליוה"כ מסוגל הוא ביותר^ט.

^א שו"ע סי' תקפ"א ס"א.

^ב שתילי זיתים סק"ב בשם הטור.

^ג מג"א סק"א הובא בשתילי זיתים סק"ב משנ"ב סק"א, וכן הוא המנהג המפורסם, אולם עי' למהרש"י הלוי זצ"ל בספר דברי שלום חכמים עמ' רנ"ט שהביא שיש נוהגים להתחיל בליל ר"ח.

^ד ספר המנהגים למהר"א טירנא והובא בקצרה בלבוש ומג"א רס"י תקפ"א, שתילי זיתים סק"א, משנ"ב רהס"י. ועי' למהרי"ץ בע"ח שהביא דברי הזוהר פ' ויקרא ופ' בשלח דבאותה שעה הקב"ה משתעשע עם הצדיקים בגן עדן.

^ה כן מפורש בהל' הרי"צ גיאת שמשכימים לפני עלות השחר, וכ"ה ברמב"ם פ"ג מהל' תשובה ה"ד, ועוד.

^ו עי' מג"א סי' א' סק"ד שהביא דברי הזוהר פ' ויקהל דחצות לילה הוי עת רצון, ואם הבבלי חולק על הזוהר תלוי בשני התירושים שכתב שם. ואמנם ד' התב"ש בספרו בכור שור דאף להבבלי חצות עת רצון הוא כמבואר בגמ' יבמות ע"ב א', וכן מתבאר מד' המג"א סי' קל"א סק"ט לענין נפ"א דאחר חצות מותר ליפול על פניהם, וכן הביא בשתילי זיתים שם בשם כה"ג, ועי' תהל"ד סי' קל"א סק"ב שהביא סמך לנוהגין לומר סליחות אחר חצות מד' מג"א לענין נפ"א שמותר לומר מחצות.

^ז מג"א סי' תקס"ה סק"ה בשם האר"י ז"ל (שער הכוונות דרוש א' של ערבית), הובא בשתילי זיתים שם סק"י, ומשנ"ב סק"י"ב. וכ"כ בשו"ת הרמ"ז (מהדו"ח סי' ח') לענין י"ג מדות דאין להזכירם אלא בעת רצון דהיינו מחצות ואילך, והאומר קודם חצות הוא מנהג רע ומר וקרוי לקיצוץ בנטיעות ח"ו. והובא בברכ"י ומשם בשע"ת כאן.

^ח שו"ת הרמ"ז שם, והובא בברכ"י כאן, וכן במטה אפרים תקפ"א ס"ב.

^ט אלף המגן (שעל מט"א) סי' תקפ"א סק"ב כ"ה.

ה. את הוידוי יכול לומר קודם חצות הלילה, מלבד במוצאי שבת שאין לומר וידוי עד שיעבור חצות לילה^א.

ו. אין אומרים סליחות בשבת ובראש השנה^ב.

דיני י"ג מדות

ז. י"ג מדות אין לאומרם דרך תפלה ובקשת רחמים אלא בעשרה, מפני שדבר שבקדושה הן, אבל מותר ליחיד לאומרם דרך קריאה בעלמא^ג, בנגון ובטעמים כמי שקורא בתורה^ד.

ח. באופן זה שאומר בקורא בתורה, יש אומרים שצריך לסיים את הפסוק, ולא יפסוק ב'ונקה'^ה, ויש אומרים שאף בזה מותר לו לפסוק ב'ונקה'^ו.

ט. ומנהג קהילות תימן לאומרם ביחיד בדרך תפלה ובקשת רחמים בחילוף שם הוי"ה בא"ת ב"ש, שבמקום ה' ה' אומרים מצפץ מצפץ^ז.

י. בלשון תרגום מותר לומר הי"ג מדות אף ביחיד^ח.

יא. מנהג רוב קהילות תימן לומר י"ג מדות כשאר הסליחות מיושב^ט. ומכל מקום אם כבר הם עומדים ואומרים אותם בעמידה, נהגו להרים עקבי הרגלים כשאומרים

^א שו"ת הרמ"ז שם.

^א שם. ועי' בס' חסד לאלפים סי' קל"א ס"ח שהביא דין זה, והוסיף דאפשר דה"ל מוצאי ר"ח ומוצאי חנוכה וכדומה, ושארית עדיף. והביאווה הבא"ח ש"ר כי תשא ס"ז, וכח"ח קל"א ס"ק י"ד.

^ב תשובת הרמב"ם פריימן סי' ר"ח, וכן הביא מהר"י טביב (המכונה הרד"ה) בנימוקיו כת"י על הרמב"ם תשובה מהרמב"ם כעין זו, והביאה מהר"י צובירי זצ"ל בהקדמה לאשמורה בלילה, וכ"ה בתשו' רבי יהושע הנגיד סי' ד' בשם הרמב"ם.

^ג שו"ת הרשב"א ח"א סי' רי"א, הובא בב"י, וכ"פ בשו"ע תקס"ה ס"ה. [וכ"ה שיטת שבלי הלקט סי' כ"ט, וחי' הרשב"ץ ר"ה י"ז ב', שלא כשיטת הטור שם דס"ל די"ג מדות לאו דבר שבקדושה הם]. טעם נוסף לחיוב אמירתם בציבור מבואר בתשו' רב נתן גאון בסדר רע"ג, בסידור רש"י סי' תקמ"ה, ומחזור ויטרי סי' רע"א, ובאו"ז ח"ב סי' תט"ז בשם הגאונים, ושו"ת הר"י מיגאש סי' קצ"ג, לפי שאין הקב"ה מואס בתפלת הציבור שנא' הן אל כביר ולא ימאס, ואמרו חכמים ברית כרותה ליי"ג מדות שאין חזרות ריקם, לפיכך אין נאמרין אלא בציבור.

^ד מג"ת תקס"ה סק"ה, שתילי זיתים סק"י, מחזיק ברכה קל"א סק"ו, רוח חיים קל"א סק"א, משנ"ב סק"י ב, כה"ח קל"א סק"כ ג.

^ה חסד לאלפים סי' קל"א ס"ח, שו"ת התעוררות תשובה ח"ב סי' ק"מ, שו"ת אגרי"מ יר"ד ח"ג סוס"י כ"א, [ועי' גם בדבריו באו"ח ח"ב סי' ק"ה], ובכה"ח קל"א סק"כ ג מחלק בין אחר תפלת העמידה לבין שלא בשעת תפלה עיי"ש.

^ו פתח הדביר סי' נ"א סק"ו, רב ברכות מערכת ו', שו"ת רב פעלים ח"א או"ח סי' י"א.

^ז רבינו מהרד"ם ברביד הזהב סי' תקס"ה, וציין מקור מנהג זה בספר תולעת יעקב, ורבינו האר"י ז"ל. ויסודו מדברי הזהר פ' פקודי. ומקור דברי האר"י ז"ל הם באגרות הרמ"ז איגרת י' שהביא כן בשם האר"י ז"ל, והובא בברכ"י סי' תפ"ח סק"ה, [ומוכת מד' הרביד הזהב שאין האר"י ז"ל חולק שאסור אף בדרך קריאה, אלא שהתיר אף בדרך תפלה ובקשת רחמים באופן זה]. וכ"כ רבינו מהרי"ץ בעץ חיים ח"א דף נ"ז א'.

^ח בן איש חי ש"ר פ' כי תשא ס"ט בשם ס' כתר מלכות. ומ"מ המנהג בקהילות תימן כשאין עשרה אין אומרים הי"ג מדות שאחר בדיל ויעבור שנים מקרא וא' תרגום, אלא פ"א בלבד בחילוף שם הוי"ה, כנ"ל.

^ט מהרש"י הלוי זצ"ל דברי שלום חכמים עמ' רנ"ט בהערה, מהר"י צובירי זצ"ל באשמורה בלילה.

תיבות ה' ה' כשם שעושים באמירת קדוש^כ.

יב. הסליחות צריך לאומרם בנחת במיתון ובכונה, ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכונה^{כא}.

יג. יזהר להפסיק בין ה' ה', ומי שאינו מטעים אותו ענשו גדול^{כב}.

יד. מנהג קהילות תימן שאין אומר ויעבור אלא הש"ן לבדו, ואין הציבור אומרים עמו^{כג}.

הוידוי

טו. הוידוי צריך לאומרו מעומד^{כד}, ולא יסמוך על דבר שאם ינטל יפול, אלא אם כן הוא זקן או חולה^{כה}.

טז. נהגו לשחות בשעת אמירת הוידוי^{כו}.

יז. לא נהגו בקהילות תימן להכות כנגד הלב בשעת אמירת הוידוי^{כז}.

נפילת פנים

יח. נופלין על פניהם בסליחות אע"פ שהוא לילה, כיון שהוא קרוב ליום^{כח}, ומכל מקום אף האומרים סליחות מחצות נופלין על פניהם^{כט}.

^כ מהר"י צובירי זצ"ל בסידור כנסת הגדולה ח"א, ובויצבור יוסף בר ח"א סי' י"ג.

^{כא} ברכ"י תקפ"א סק"ד בשם מהר"ש שער אריה, הובא בשע"ת סק"א.

^{כב} שלמי ציבור, חסד לאלפים סי' קל"א ס"ט, בא"ח פ' כי תשא סי"א.

^{כג} וכ"ד הבית דוד סי' שמ"א, שלמי ציבור, וחסד לאלפים סי' קל"א ס"ט, כף החיים להגר"פ סי' ט"ז סי"ג. [אמנם מנהג קהילות אשכנז לומר הציבור גם ויעבור, וכן פשט המנהג בקהילות הספרדים עפ"י הגר"ח בשו"ת רב פעלים ח"ג סי' ג', ועוד יוסף חי פ' כי תשא ס"ז].

^{כד} שו"ע סי' תר"ז ס"ג.

^{כה} מג"א סק"ד, שתילי זיתים סק"ט, משנ"ב שם סק"י, בא"ח פ' כי תשא ס"ז.

^{כו} עי' מג"א סי' תר"ז בשם השל"ה, שטוב שישחה כמו במודים, והובא במשנ"ב שם.

^{כז} מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה ח"א עמ' קפ"ט, ובויצבור יוסף בר ח"א סי' י"א. ולכן לא העלה בשתילי זיתים סי' תר"ז דברי המג"א שם סק"ג בענין ההכאה על הלב.

^{כח} שו"ע סי' קל"א ס"ג, ומקורו בב"י מס' הצורות (צורר החיים לתלמיד הרשב"א), והרקנטי פ' קורח, והרקנטי הוסיף שיש להאריך בסליחות עד נכון היום, והובא במג"א סק"ט, ומט"א תקפ"א סי"ט, אמנם רבנו מהרד"ם בשתילי זיתים לא העלה ד"ז, ונראה טעמו משום שלא נהגו לדקדק בזה, וכן מוכח בדברי מהר"ל שהובא במג"א סי' תקפ"א סק"ק י"ג, שכ' דרוב פעמים נופלין על פניהם קודם עלות השחר, והעלהו בשתילי זיתים שם סק"ק י"ב.

ויש לציין בענין זה מה שהובא באגרות הרמ"ז אגרת ט' (בשו"ת הרמ"ז הנדמ"ח בליקוט תשו' סי' כ"ג) שאף האר"י ז"ל היה נופל על פניו בסליחות.

^{כט} שתילי זיתים קל"א סק"ז בשם שכ"ג, וכן מתבאר מד' המג"א שם סק"ט.

סליחות ביחיד

יט. מותר ליחיד לומר סליחות^ל, אף אלו שמוזכר בהם זכות ייג מדות^{לא}. ויש אומרים שאין לומר הסליחות שהם בלשון ארמיל^{לב}, אך יש אומרים שרשאי לאומרים^{לד}, וכן מנהג קהילות תימן^{לד}.

כ. יש אומרים שכשאין מניין בתחלת הסליחות ואח"כ נתאסף מניין יאמרו ג' פסוקים וקדיש באמצע הסליחות^{לה}, אך לא נהגו כן בקהילות תימן.

כא. היה מניין בשעת הסליחות ויצאו מקצתן, לד' מרן השו"ע אין אומרים הקדיש שבסוף הסליחות^{לו}.

ברכות השחר

כב. המשכים לאמירת הסליחות בלילה, נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים^{לז}, ולאחר מכן בעת שעלה עמוד השחר לד' מרן השו"ע^{לח} יטול ידיו לסירוגין ג' פעמים בלא ברכה, אולם לא נהגו כן^{לט}.

כג. יש לברך ברכות התורה קודם הסליחות^מ.

^ל הסכמת האחרונים בסי' תקס"ה ס"ה, ושלא כפשט דברי הרמ"א שם שאין ליחיד לומר סליחות, ורבינו בשתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א, ובס"ק י' העלה דברי כה"ג בשם הב"ח שאין איסור ליחיד לומר סליחות בלא ויעבור, והכי נהוג עלמא. וברביד הזהב כתב לדחות תירוצי המג"א והט"ז בזה.

^{לא} רביד הזהב סי' תקס"ה דלא כד' הט"ז בשיטת הרמ"א. וכן המנהג פשוט בקהילות תימן.

^{לב} א"ר סי' תקפ"א בשם ס' תניא, והובא במשנ"ב סק"ד, והשל"ה מס' ר"ה בשם אביו בספר עמק ברכה, הובא במקו"ח לבעל חו"י סי' ק"א.

^{לז} שו"ת תורה לשמה להגרי"ח סי' מ"ט, כה"ח סי' תקפ"א ס"ק כ"ו שכ"מ מסתמיות דברי הפוס' סי' תקס"ה שאף הסליחות שהם בלשון ארמי יכול לאומרים.

^{לח} כמ"ש מהר"ח כסאר זצ"ל בשו"ת החיים והשלום סי' כ"ג, ומהר"י צובירי זצ"ל באשמורה בלילה עמ' 24.

^{לה} משנ"ב ס"ק ד'.

^{לו} כמבואר בב"י סי' נ"ה מהאבודרהם בשם תשובת הרמב"ם, שאין הקדיש חלק ממה שהתחילו בו ב', הובא בשתילי זיתים שם סק"ד, והשמיט הגהת הרמ"א שם ס"ג.

^{לז} כמבואר בתשו' רא"ש כלל ד' סי' א' לענין המשכים ללמוד קודם היום, והובא בב"י סי' ד', וכ"כ המט"א תקפ"א סי"ב, וכן מנהגנו כמש"כ מהר"י צובירי זצ"ל בסדר אשמורה בלילה. [ומה שכתב הח"א להמתין מלברך ענט"י עד שמנקה עצמו להתפלל נראה שאין הדברים מורים אלא כשיודע שיפנה לצרכיו קודם התפלה, דאל"ה יסתרו דבריו מד' תשו' הרא"ש הנ"ל, וע"ע בסי' ו' סק"ט כ' המשנ"ב דהנהוג כשע"ת לברך ענט"י סמוך לנטילה יש לו על מה שיסמוך, [ועי' בבה"ל סי' ד' ס"א ד"ה ואפילו שכ' בשם מעשה רב שיש לסמוך ברכת ענט"י לתפלה, כשאין דעתו להתפלל מיד, אך לאנהוג הכי רובא דעלמא כמו שהעיר בשו"ת קנה בושם ח"ב סי' ג', ואכמ"ל].

^{לח} שו"ע סי' ד' סי"ד.

^{לט} כן נראה מד' רבינו השתילי זיתים סי' ד' סק"ט ו"ז וי"ח וכמש"כ בדעתו תלמידו מהר"ן במעיל קטון וכ"מ בע"ח ח"א ד' א', כנסת הגדולה

^מ שתילי זיתים סי' מ"ו סק"י י"ח, וסי' תקפ"א סק"ב, עפ"י המבואר בשו"ע סי' מ"ו ס"ט דנכון לחוש לסברא הראשונה שלא יקרא פסוקים קודם ברכות התורה אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים. וזוהי שיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור סי' ק"ד, וכן מפורש הדבר בכל התכאליל כמו שהביא מהר"י צובירי זצ"ל בס' אשמורה בלילה.

כד. נהגו לברך כל ברכות השחר קודם הסליחות, אע"פ שהוא עוד לילה^{מא}.

סדר הסליחות

כה. הש"ץ מתעטף בטליתו ולא יברך להתעטף^{מב}.

כו. אם אין פנאי לומר כל סדר הסליחות, המחוייב עפ"י סדרן של ראשונים עפ"י רבינו האר"י ז"ל הוא כדלהלן, בתחלה אשרי יושבי ביתך וקדיש, לך ה' הצדקה עד השיבנו ה' אליך ונשובה, אל מלך ויעבור, בעת רצון, א. רחמנא עד ויעבור. ב. אנשי אמונה אבדו. ג. תמהנו מרעות. ד. אל תעש עמנו. ה. אשמנו בגדנו. ו. אשמנו מכל עם. ז. אלהינו שבשמים. ח. ענינו אבינו. ט. רחום וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו. י. עשה למען שמך עשה למען אמתך. יא. נפילת אפים לדוד אליך ה' נפשי אשא. ואם יש פנאי יאמרו גם המרנות. יב. אליך ה' נשאתי עיני^{מג}.

כז. יש לזהר שלא יהא כדובר שקרים ח"ו לפני המקום ב"ה, לכן האומר סליחות בחצות לא יזכיר אשמורת הבוקר, וכן האומר בבוקר לא יזכיר לילה ואשמורת הבוקר, וכל כיוצא בזה^{מד}.

כח. נהגו לתקוע בסוף הסליחות עד כ"ח באלול^{מה}, [בשאמי בקדיש קודם תענו ותערתו, בבלדי אחר סיום הסליחות], ולא נהגו לתקוע אחר התפלה.

אבל ר"ל

כט. אבל ר"ל אינו יוצא מביתו לאמירת הסליחות אפי' בערב ר"ה^{מו}.

מזמור לדוד ה' אורי

ל. יש שנהגו בקהילות השאמי לומר בכל חודש אלול מזמור לדוד ה' אורי וישעי^{מי}.

^{מא} שו"ע סי' מ"ז סי"ג, וכן המנהג כמש"כ רבנו השתילי זיתים סי' מ"ו ס"ק י"ח, ואף ברכת הנותן לשכוי נהגו לברך, אע"פ שדעת מרן שם שלא לברך עד שיאור היום, כפה"נ מסתימת השתילי זיתים שם, וכמו שמבואר בשתילי זיתים סי' מ"ז ס"ק ט"ז שאחר חצות לילה יכול כבר לברך אף ברכת הנותן לשכוי, וכן נהגו כמש"כ באמת ויציב ח"א סי' ב'.

^{מב} שתילי זיתים תקפ"א ס"ב, משום דסוגין דעלמא כהרמב"ם עי' סי' י"ח. [ומנהג תימן בחו"ל שאף הציבור מתעטפין בטלית, כמש"כ בשתילי זיתים סי' י"ג ס"ק י"א שהמנהג שלא ליכנס לביהכנ"ס בלא טלית, ויש שנהגו כן גם בא"י].

^{מג} מהרי"ץ בע"ח בהקדמה לסדר הסליחות.

^{מד} עי' מג"א סי' תרכ"ג ס"א, ערוה"ש תקפ"א ס"ד. ובספר חסידים סי' ר"נ כתב לענין הזכרת בכי ודמעות שלא להזכיר אא"כ בוכה ומוריד דמעות, והובא בא"ר תקפ"א ס"ק ט.

^{מה} שתילי זיתים תקפ"א ס"ב.

^{מו} שתילי זיתים תקפ"א ס"ב.

^{מי} סדור כנסת הגדולה.

לא. נופלים על פניהם בסליחות הנאמרים באשמורת, ואין נופלים על פניהם בתפלת שחרית^{מח}.

לב. נהגו לעשות היתר נדרים אחר תפלת שחרית וסדר אמירתו שמתחלקים הציבור לשנים ועומד גדול שבציבור הראשון ואומר סדר ההיתר והציבור השני מתירים הכל וכו', ג"פ, וחוזר ואומר יהי רצון וכו' והם מקבלים מסירת המודעה ואומרים הכל וכו', ואח"כ עומד גדול שבציבור השני ואומר סדר ההיתר והציבור הראשון מתירים כסדר הראשון.

לג. לא נהגו הכל להתענות בערב ראש השנה אלא יחידים ואנשי מעשה^{מט}.
 לד. רבים לילך לקברי קרוביהם או לקברי צדיקים ולהרבות שם בתחנונות^{נא}, ואל ישים מגמתו נגדם אלא יבקש מהשי"ת שיתן אליו רחמים בזכותם^{נב}.
 לה. רבים נהגו לטבול בערב ר"ה במקוה^{נד}.

עירובי תבשילין

במה מערבין

א. המנהג בקהילות תימן לערב בפת ותבשיל^{נא}. ולא יניח התבשיל על גבי הפת משום מיאוס^{נד}.

^{מח} שו"ע תקפ"א ס"ג, ומג"א ס"ק י"ג, הובא בשתילי זיתים ס"ק י"ב, ומשנ"ב ס"ק כ"ג.

^{מט} שתילי זיתים תקפ"א ס"ק י"ז, ולשון מהרי"ץ בע"ח הרבה פרושים נהגו להתענות בער"ה וזכות הוא להם, מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"א.

^{נא} רמ"א תקפ"א ס"ד והעלהו בשתילי זיתים, וכן הביא מהרי"ץ בע"ח ח"ג נ"ח א' מנהג זה, מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"א.
^{נב} שתילי זיתים ס"ק ט"ז בשם אליה זוטא, משנ"ב ס"ק כ"ז, [אמנם לשון מהרי"ץ בע"ח שם שיש שנהגו לילך על קברי הצדיקים כדי שיבקשו המה רחמים עלינו וגם הוא יבקש עליהם רחמים שמה, וכ"ה במשנ"ב תקנ"ט ס"ק מ"א, וצ"ע].

^{נב} עי' ע"ח ח"ג נ"ח א'.

^{נד} כדברי מרן בשו"ע סי' תקכ"ז ס"ב, שתילי זיתים שם ע"ח ח"ב פעולת צדיק ח"ב סי' קכ"ה, ויצבור יוסף בר ח"ג פרק י', אע"פ שברמב"ם והתכאליל לא נזכר אלא תבשיל בלבד. כל המקורות בענין זה בפרוטרוט עי' בויצבור יוסף בר שם.

^{נד} שתילי זיתים תקכ"ז סק"ז.

סדר העירוב

- ב. נוטל העירוב בידו הימנית או בשתי ידיו ואומר: בהדין עירובא יהא שרי לן לאפויי ולבשולי [ולתקוני] ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא לנא ולכל ישראל שבעיר הזאת^{נ"ה}.
- ג. המנהג שגם באופן שאין מזכה עירובו לאחרים ע"י אחר אומר לנא ולכל ישראל שבעיר הזאת^{נ"ו}.

לסמוך על גדול העיר לכתחלה

- ד. מנהגינו לסמוך על עירוב גדול העיר או הש"צ לכתחילה^{נ"ז}, ולכן נהגו שהחזן מכריז בסתם [כל] מי שלא הניח עירובי תבשילין יסמוך על עירובי, וכיון שכך נהגו קדמונינו אין לשנות הנוסח^{נ"ח}.
- ה. זמן ההכרזה קודם הקריאה בספר שני שבאותה שעה מצויים כל הקהל בביהכנ"ס וקודם מכירת המפטיר אומר הנוסח הנ"ל והעבור עונים ברוך תהיה^{נ"ט}. ויש נוהגים להכריז בליל יו"ט קודם התפלה או לאחריה.
- ו. המזכה עירובו לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ואומר לו: זכה בזה [העירוב] לכל בני העיר הזאת, [או לפלוני ופלוני שמזכה עבורם], והזוכה נוטלו ומגביהו מן הקרקע טפח ואומר: זכיתי.
- ז. מי שרגיל כל שנה לערב עבור הקהל והם רגילים לסמוך עליו, ושכח לזכות להם על ידי אחר, כיון שהוא רגיל תמיד לערב עבורם חשוב כאילו זיכה להם^ס.

פת העירוב ללחם משנה

- ח. יניח הפת של העירוב ללחם משנה בערבית ושחרית, ובמנחה יבצע עליה^{ס"א}.

^{נ"ה} אע"פ שלא נזכר נוסח זה בתכאליל נהגו לומר נוסח זה עפ"י דברי מרן בשו"ע תקכ"ז סי"ב. סידור כנה"ג ח"ב עמ' ג'.

^{נ"ו} ויצבור יוסף בר ח"ג פי"א, עפ"י המבואר להלן מדברי רבותינו השתילי זיתים ועץ חיים שסומכין בשעת הדחק אף על עירוב היחיד.

^{נ"ז} שתילי זיתים תקכ"ז ס"ק כ"ב, עץ חיים ח"ב שכן נהגו רוב העם לסמוך על ש"צ לכתחילה.

^{נ"ח} שתילי זיתים שם, והוסיף כיון שיש להם על מה שיסמוכו ואם אינם נביאים בני נביאים הם.

^{נ"ט} ע"י עץ חיים ח"ב כנה"ג שם.

^ס גן המלך סי' ק"כ, הובא בשתילי זיתים ס"ק כ"ו, ע"ח שם.

^{ס"א} שתילי זיתים ס"ק ל"ג.

הדלקת הנר

ט. מי שלא הניח עירובי תבשילין מותר להדליק נר של שבת, והכי נהוג עלמא^{כב}.

ראש השנה ועשי"ת

הדלקת הנר

א. בהדלקת הנר בימים טובים נחלקו המנהגים בקהילותינו, יש מקומות שלא נהגו להדליק כלל^{כג}, יש שנהגו להדליקו בלא ברכה^{כד}, ויש שנהגו כד' מרן השו"ע להדליק את הנר בברכה^{כה}, וכל אחד יחזיק במנהג אבותיו, כי כל המנהגים יסודותם בהררי קודש.

ליל ר"ה

- ב. ליל יו"ט ראשון פותח הרב בפיוט אחות קטנה הנאמר בניגון תחנה וברגש קודש, ומנהג רוב קהילות ישראל שאין אומרים פיוט זה ליל יו"ט שני, אמנם מקומות שנהגו לומר אחות קטנה ליל שני של ר"ה אין לבטל מנהגם^{כו}.
- ג. בעלינו לשבח נהגו בעשי"ת לומר במקום 'כחלקם' אומר 'כהם', ובמקום 'ללא יושיע' אומר 'ללא יועיל'^{כז}.
- ד. אחר התפלה נוהגים שכל אחד מברך לחברו תכתב בספר החיים ובספר הזכרון, וחברו משיב ואתה תכתב בספר החיים ובספר הזכרון [ובספר מחילה וסליחה וכפרה], ונהגו

^{כב} שו"ע סי"ט בדעת הסתם, וכתב רבינו בשתילי זיתים ס"ק ל"ה בשם כנה"ג דהכי נהוג עלמא, ועיי"ש גם בס"ק מ"ו.

^{כג} עי' עריכת שלחן סי' תקי"ד סי"ד שהביא מנהג זה.

^{כד} כד' מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ע"ר.

^{כה} שו"ע תקי"ד סי"א המדליק נר של יו"ט צריך לברך אקב"ו להדליק נר של יו"ט, והסכימו למנהג זה גדולי חכמי תימן מהר"י בשירי, מהר"י ונה, שתילי זיתים שם ס"ק כ"א, מהרי"ץ בע"ח, וכן העידו על מנהג זה בעי"ת צנעא מהר"י צובירי זצ"ל, הר"ר שלום הכהן אפרים זצ"ל, הגר"ש קורח שליט"א, [וכ"ה גם בס' מצפיי"ת עמ' ק"ב], ועל מנהג שרעב תולדות הרשב"י דף ע"ג, הגר"מ צובירי שליט"א, על מנהג עיר מחוית הגר"א אריה שליט"א, על מנהג מחוז ביד"א הגר"י טיייר שליט"א בשם רבים מהזקנים, על מנהג איב וירים הגר"ח שפירא שליט"א.

^{כו} תשובת כמוהר"ר חיים קורח זיע"א כתי"ק הנדפס בגליון זה, תשו' חכמי הישיבה הכללית בשו"ת גנוזי מלכים סי' כ"ח (במכמנים לחג"ת).

^{כז} מקור המנהג בס' תולעת יעקב, והובא בתכלאל מהר"י ונה, ועץ חיים, ובסדור כנה"ג ח"ד עמ' נ"ח.

- לברך כן אף ביום שני של ר"ה ואף בעשרת ימי תשובה עד יום הכיפורים^{סח}.
- ה. אוכלין פירות בליל ר"ה לסימנא טבא^{סט}, ואומר קודם ה'יהי רצון' ואח"כ יברך ברכת הפרי ויאכל^ע, ויש שנהגו לברך קודם ברכת הפרי וטועמים מעט ואח"כ לומר היה"ר^{עא}.
- ו. ואלו הפירות שנהגו בהם, תמרי, רמוני, קרא (דלעת), רוביא (חלבה), כרתי, סלקא. יש שנהגו לאכול הפירות קודם הסעודה, ויש שנהגו לאחריה.
- ז. יש שנהגו לאכול ראש כבש ואומרים עליו יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב^{עב}.

שחרית ר"ה

- ח. קודם תפלת שחרית בר"ה לא נהגו לקבוע לימוד כדרכם בשאר ימות השבת והחג אלא קוראים יחד מזמורי תהלים בקול רם ותחנו^{עג}.
- ט. יש בבלדי שנהגו כמנהג שהביא מהרי"ן לתקוע ל' קולות עם הנץ החמה עם כוונת האריז"ל, ובלא ברכה^{עד}, אך ברוב קהילות תימן לא נהגו כן^{עה}.
- י. בבלדי וגם מקצת מהשאמי לא נהגו להוסיף פיוטים קודם חזרת הש"צ, אולם מנהג רוב קהילות השאמי להוסיף קודם חזרת הש"צ פיוט ה' שמעתי שמעך יראתי ואתאנו לחלות פניך^{עו}.
- יא. באבינו מלכנו מנהגינו להשמיט את הבתים שיש בהם הודאת חטא^{עז}.
- יב. אם חל ר"ה בשבת אין אומרים אבינו מלכנו^{עח}.

קריאת התורה

- יג. ביום א' דר"ה קורין ה' גוברי בפרשת ו'ה' פקד את שרה, וביום ב' קורין פ' העקידה בבלדי עד וישב אברהם בבאר שבע, ובשאמי עד ואת מעכה. ואומר העולה החמישי

^{סח} שתילי זיתים תקפ"ב ס"ק ט"ז, וסי' תקצ"ו סק"ו.

^{סט} שו"ע תקפ"ג ס"א.

^ע שתילי זיתים סק"א וכתב 'זוה דבר פשוט מאד', עץ חיים ס"ג א' שכן נכון יותר [וציין ל'אחרונים' וכפה"נ כונתו לדברי רבו בשתילי זיתים כי לא מצינו באחרונים שהיו מצויין לפניו שכתבו כן], וכן המנהג המפורסם.

^{עא} מהרי"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ג עמ' ק"י.

^{עב} כ"ה בתכלאל מהרי"י ונה.

^{עג} מהרי"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ג עמ' קט"ו.

^{עד} מהרי"י הלוי זצ"ל בתשו' גנזי מלכים סי' ע' (הנד' בס' מכמנים מחג"ת), מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ב.

^{עה} מהרי"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ג עמ' ש"א.

^{עו} ראה מאמרו של הג"ר אברהם אריה שליט"א בגליון זה.

^{עז} שתילי זיתים תקפ"ד סק"ב, עץ חיים ס"ד א'.

^{עח} רמ"א סי' תקפ"ד ס"א, והעלהו רבינו השתילי זיתים.

קדיש.

יד. נהגו להעלות התוקע לחמישי^ט.

טו. ואומרים למנצח השמים מספרים ומוציאין ס"ת שני למפטיר בפרשת פנחס, ואחר הקריאה בשאמי אומר קדיש, ובבלדי אינו אומר קדיש.

סדר התקיעות

טז. בבלדי מחזירין ספר תורה קודם התקיעות, ובשאמי מניחין אותו על התיבה עד אחר התקיעות^פ.

יז. יש שנהגו שאומר הרב דברי כיבושין קודם התקיעות לעורר לב הצבור לתשובה^{פא}.

יח. בתקיעות דמיושב נהגו כדינא דגמרא שהקהל יושב והתוקע לבדו עומד, וכן לא נהגו להקריא לתוקע^{פב}.

השופר

יט. השופר שנהגו אבותינו בארץ התימן לתקוע בו ארוך ומסולסל בשנים ושלוש כפיפות, וקולו צח ומחריד^{פג}.

צורת התקיעות

כ. התקיעה קול אחד ארוך פשוט מתחילתו עד סופו, ונהגו לסיים את התקיעה בקול נשבר.

כא. השברים יש נהגו לעשותם קולות קצרים^{פד} תכופים זה לזה, ויש שנהגו לעשותם

^ט רבינו השתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א תקפ"ד ס"ב שיש מקומות שנהגים לקרות התוקע ממנין הה' עולים, ולענין המנהג להעלותו בחמישי, כ"כ מהר"י ונה, ועי' בסידור כנסת הגדולה ח"ג עמ' רט"ו שהביא מקונטרס ישן כת"י משנת ה'ת"ק וכתב שם שנהגו מנהג מחודש שהתוקע קורא חמישי. [אך כנראה אין זה מנהג חדש אלא במקום הכותב אבל עיקרו כבר נזכר בדברי מהר"י שהיה מוקדם לו בכמאה שנה].

^פ וכ"ה בס' נחלת יוסף מנהגי עדן סי' י'.

^{פא} מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ג, מהר"י צובירי זצ"ל בסידור כנה"ג ח"ג סי' מ"ו (עמ' ר"כ).

^{פב} דש"ח עמ' רס"ד.

^{פג} ספר אבן ספיר דף קי"א שכן המנהג בכל ארץ תימן, מהר"ע קורח זצ"ל סערת תימן עמ' צ"ט, מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ד, מהר"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ב סי' נ"א (עמ' רמ"ב). [ולד' אבן ספיר ומהרש"ק אינו שופר של איל, אולם מהר"י צובירי זצ"ל כתב שקבלה מפי אבותינו ורבותינו שהוא מאיל ממין הכבשים הגדולים, וכן הביא מהרש"י הלוי זצ"ל שם שכן העידו אנשים נאמנים שבאו מחבש שהוא של אילים הנמצאים שם], וראה מאמרו הג"ר אברהם אריה שליט"א בגליון זה.

^{פד} נראה שמנהג זה הוא כשיטת רש"י שהשבר פחות מכדי ג' כוחות, וכמבואר בדברי רבינו השתילי זיתים תק"צ ס"ק י"א שהעלה דברי מרן בב"י שכן נוהגים העולם שמקצרים השבר בכל מאי דאפשר.

ארוכים קצת^פ בהפסק מועט בין שבר לשבר.

כב. התרועה קול אחד ארוך רועד ומתרעש, ונהגו לסיימו בקול נשבר.

כג. שברים תרועה לד' מרן השו"ע ורבינו השתילי זיתים, הנוהגים לתקוע שלשים במיושב ושלושים מעומד, יש לתקוע בתקיעות דמיושב שברים תרועה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד בשתי נשימות. וכל שכן הנוהגים לתקוע במוסף עשרה קולות שיש להם לתקוע תקיעות דמיושב בנשימה אחת, ודמעומד בשתי נשימות. לד' רבינו מהרי"ץ הנוהגים לתקוע עשרה קולות מעומד יש להם לתקוע כל התקיעות בשתי נשימות^פ.

מנין התקיעות

כד. בשאמי נהגו לתקוע מאה קול והם ל' מיושב ל' בלחש ול' בחזרה^פ, וי' קולות קודם תענו ותערתו^פ, בבלדי נהגו ל' מיושב וי' בחזרה, ויש שנהגו להשלים לק' קולות אחר התפלה.

כה. לאחר הקדיש מריעין תרועה גדולה^פ.

נשים בתקיעת שופר

כו. נשים פטורות משמיעת קול שופר שמצות עשה שהזמן גרמא היא, אמנם נהגו הנשים [שיש באפשרותן] לבא לביהכנ"ס לשמוע התקיעות, ולאלה שאין ביכולתן לבא יש שנהגו לתקוע עבורן בבית^ז בלא ברכה.

תפלת מוסף

כז. בשאמי נהגו להתפלל לחש וחזרה כדין התלמוד^{זא}, בבלדי נהגו להתפלל תפלה אחת הש"צ בקול רם והצבור אומר עמו בלחש ומקדים לסיים לפניו את חתימת הברכה

^פ דהיינו כדי ג' כוחות כשיטת ריב"א וכ"ה ד' מ"מ ברמב"ם.

^פ עי' שו"ת פעולת צדיק ח"ג ס' קנ"ח, ועי' בדברי מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ד שכתב שלא נהגו לדקדק שיהיו השברים תרועה בנשימה אחת בכל התקיעות, ומשמעות לשונו שאף לא נהגו לדקדק שיהיה בדוקא בשתי נשימות כסברת מהרי"ץ.

^פ שתילי זיתים תקצ"ב ס"ב שכן נהגו בקצת בתי כנסיות בק"ק צנעא, וכן פשט המנהג ברוב ככל קהילות השאמי.

^פ ובתימן היו בשאמי שלא נהגו לתקוע בלחש ותחת זה תקעו ל' עם הנץ החמה. עי' עריכת שולחן שהביא מנהג זה עם עוד מנהגים נוספים.

^פ שו"ע תקצ"ו ס"א ויסודו מדברי הגאונים.

^ז עריכת שולחן תקפ"ט ס"ו.

^{זא} עי' שתילי זיתים תקצ"ב סק"ב, וסידור כנה"ג ח"ג מעמ' שי"ג ואילך, ויצבור יוסף בר ח"ג פח"י. ויש לציין שכ"ה מנהג ביהכנ"ס אלשיך כמובא בהקדמת סידור כנסת הגדולה ס"כ. [אלא ששם לא נהגו לתקוע בתפלת הלחש].

שישה כדי ג' תבות ועונים אחרי הש"צ אמן^{צב}.

כח. היום הרת עולם אומרים בין בחזרת הש"צ בין בתפלת הלחש^{צג}, והש"צ כשחוזר ואומר היום הרת עולם אומרו בקול רם ובכי ותחנון, להחריד לב העם^{צד}.

מילה בר"ה

כט. אם יש מילה בר"ה מנהגינו לימול אחר יציאה מביהכנ"ס^{צה}.

שינה ביום ר"ה

ל. יש נוהגים שלא לישון בר"ה ביום עד חצות^{צו}, ויש שנהגו שלא לישון ביום כלל^{צז}.

לא. קודם תפלת המנחה נהגו להתאסף לקריאת תהלים בצוותא בחדרת קודש והשתפכות הנפש בניגון תחינה^{צי}. ויש שנהגו להשלים כל קריאת התהלים בימי ר"ה^{צח}.

לב. יש בתי כנסיות שהיו נוהגים יחידים לקרוא תהלים אחר גמר תפלת מוסף ואינם הולכים לבתיהם לסעוד עד שיבואו אחרים במקומם לקריאת התהלים.

סדר 'ותשליך'

לג. בקהילות הבלדי לא נהגו לומר סדר ותשליך^ק, אולם בקהילות השאמי נהגו לאמרו^{קא}.

לד. ערבית מוצאי ר"ה אומרים עננו^{קב}.

עשרת ימי תשובה

לה. בעשרת ימי תשובה במקום מלך אוהב צדקה ומשפט חותם המלך המשפט, טעה

^{צב} עץ חיים, וזהו כפי המנהג שנתחדש, אבל המנהג הקדום הנזכר בתכאליל הוא שהצבור שומעים ויוצאים ידי חובתם מש"צ.

^{צג} שתילי זיתים תקצ"א סק"י.

^{צד} כן המנהג, וכ"כ בספר נחלת יוסף מנהגים סי' י'.

^{צה} שתילי זיתים תקפ"ד סק"ו.

^{צו} מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ה, סידור כנה"ג ח"ג עמ' שצ"ו.

^{צי} כפי המובא בדרשות הר"י אבן שועיב, מטה משה, וס' יוסף אומץ (יוזפא), בא"ח פ' נצבים.

^{צח} סידור כנה"ג שם, ובעמ' ת"ב, וכ"כ מהרש"י הלוי בדש"ח עמ' רס"ה.

^{צט} דש"ח שם.

^ק דש"ח עמ' רס"ה בהערה.

^{קא} סידור כנסת הגדולה ח"ג עמ' תכ"ט שכן נהגו יחידי סגולה תלמידי חכמים ורבנים שהיו מקיימין מנהג זה, דש"ח שם, אמנם בכמה מקהילות השאמי ביתר ערי תימן נהגו אמירת התשליך בציבור, וכ"ה בנחלת יוסף סי' י', תולדות הרשב"י דף ע"ג.

^{קב} שו"ע סי' תקס"ה ס"ג ושתילי זיתים שם סק"א, ע"ח ח"א קצ"ט

וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר בתוך כדי דיבור חוזר וחותם המלך המשפט, אבל נזכר לאחר כדי דיבור חוזר לראש הברכה, ואם לא נזכר עד לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה^{קי}.

לו. קודם תפלת שחרית אומרים פיוט שופט כל הארץ, ובתיקון מוסיפים קודם ה' מלך ה' הוא האלוקים.

ידם הכיפורים

ערב יוה"כ

לו. בסליחות של ערב יוה"כ אין נופלין על פניהם אף האומרים סליחות בעוד לילה^{קי}. ויש שנהגו לומר בסליחות את המזמור לדוד אליך כל העבור יחד בקול רם כקריאת תהלים^{קה}.

לח. בתפלת שחרית אומרים מזמור לתודה^{קי}, אין נופלים על פניהם ואין אומרים למנצח יענד.

לט. לא נהגו בקהילותינו את מנהג הכפרות או המלקות בערב יוה"כ^{קי}.

מ. יש מקומות שנהגו ללכת לבית הקברות לפקוד קרוביהם^{קה}.

מא. נהגו לטבול במקוה קודם תפלת מנחה^{קט}.

^{קי} מרן בב"י ושו"ע סי' תקפ"ב, שתילי זיתים שם סק"ב, מהרי"ץ ע"ח ח"ג פ' א', מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ז, מהר"י צובירי כנה"ג.

^{קה} שתילי זיתים סי' תר"ד סק"ה, עץ חיים פ' א' וב', כה"ח ס"ק י"ט. [וצ"ב מנהג קהילות הספרדים כיום שאומרים מזמור של נפ"א בסליחות של עיוה"כ כשם שאומרים אותו בער"ה, והלא הדבר מפורש בפוסקים ללא חולק שאין דין ער"ה ועריוה"כ שיה לענין זה].

^{קה} מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ז, מהר"י צובירי כנסת הגדולה ח"ד עמ' א'.

^{קי} שתילי זיתים תר"ד סק"ו, וכ"ה בסי' נ"א ס"ק י"ז.

^{קי} מהרש"י הלוי דש"ח וכן המנהג ידוע ברוב מחוזות תימן, ואף בעיר עדן כמש"כ בנחלת יוסף מנהגים סוס"י י', אולם עי' בס' תולדות הרשב"י דף ע"ג שהביא מנהג הכפרות במחוז שרעב [אך לגבי המלקות כתב שלא נהגו ללקות]. ויל"ע למה העלה רבינו השתילי זיתים תר"ז ס"ו הגהת הרמ"א בענין סדר המלקות, וצ"ל שהעלה כן כדי לפרש ד' מרן השו"ע שהביא מנהג זה אע"ג דלא נהיגין בהכי.

^{קה} אמנם רבינו השתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א בסי' תר"ה דיש מקומות שנהגין לילך על הקברות אע"פ שהעלה ההגה בסי' תקפ"א לענין ער"ה, ומבואר דלא נהגו כן במקומו, מ"מ יש מקומות בתימן שנהגו כן.

^{קט} תכלאל מהר"י ונה, מהר"י צובירי כנסת הגדולה ח"ד עמ' ו', תולדות הרשב"י דף ע"ג.

מב. במנחה עיוה"כ, בבלדי נהגו להתפלל תפלה אחת ואומרים הציבור הוידוי עם הש"צ"י, ובשאי נהגו להתפלל לחש וחזרה, ונהגו לומר הוידוי רק בתפלת הלחש ולא בחזרה ק"א.

מג. אחר התפלה אומרים אבינו מלכנו ק"ב.

מד. אין לאכול מאכלי חלב בערב יוה"כ אף בסעודת שחרית ק"ג.

מה. סעודה המפסקת יש שנהגו לעשותה בפתית לחם נקי בלול עם חמאה ק"ד, ויש שנהגו לעשותה בפת עם בשר עוף ומרק ק"ו.

מו. נהגו לבקש מחילה ולהתפייס אחד עם חברו ק"ז, ויש מקומות שנהגו לעשות כן בליל יוה"כ ק"ח.

מז. אחר סעודה המפסקת לובשים בגדים נאים ולבנים לכבוד קדושת היום ק"ח, ובתימן יש שנהגו ללבוש בגדי פשתן העשויים לתכריכים, ומתעטף כל אחד בטלית ומברך להתעטף, ואם כבר שקעה החמה מתעטף בלא ברכה ק"ט.

הדלקת הנר

מח. נהגו להדליק הנר ק"ב, יש שנהגו להדליקו בלא ברכה קכ"א, ויש שנהגו לברך בהדלקתו

ק"י כבר נזכר מנהג זה בב"י [ומהרי"ץ שציין מנהג צפת בשם מעיין גנים כפי הנראה לא היה לפניו באותה שעה ספר בית יוסף כמו שמוכח בכמה מתשובותיו].

ק"א רבינו השתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א שכתב שאין חזור הש"צ על הוידוי, והרחיב בשתילי זיתים ס"ק י"ד שכן דעת מרן בב"י.

ק"ב רבינו בשתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א תר"ז ס"ה שכתב שאין אומרים אבינו מלכנו במנחה, ויש לציין מנהג ביהכנס"ס אלשיך שלא נהגו לומר אבינו מלכנו במנחת עיוה"כ כמוכח בהקדמת סידור כנסת הגדולה ח"א.

ק"ג רבינו בשתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א בסי' תר"ח ס"ד דאין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע והשמיט מש"כ בשם מהרי"ל דבסעודת שחרית נוהגין לאכלן, ובס"ק י"א פסק כד' מג"א דכל היום אין לאכלן.

ק"ד [הנוהגים מנהג זה בדרך כלל אכלו בשעות הבוקר סעודת בשר ולאחר שעברו שש שעות אוכלים סעודה מפסקת בפת עם חמאה], ליישב מנהג זה עם דברי רבינו השתילי זיתים צ"ל כמש"כ הפמ"ג המוכח במשנ"ב ס"ק י"ח דחלב המעורב בתבשיל או טייל בטל כרוב לענין זה.

ק"ט מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ד עמ' נ"ט,

ק"ט מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ז, תולדות הרשב"י שם. ואף הילדים מבקשים סליחה מהוריהם על שלא נהגו בכבודם כראוי, ומקבלים את ברכתם. דש"ח שם.

ק"י ראה ס' נחלת יוסף סי' י"א שכתב אחר תפלת ערבית מנהגינו כל איש יגש אל רעהו ומחבקים זה לזה ומנשקים ויברכו זה את זה וכל א' אומר לרעהו תבושר בסליחה וממילה וכפרה תכתוב בספר החיים והזכרון וכו'.

ק"י הרמ"א סוס"י תר"י כתב שיש שנהגו ללבוש בגדים נקיים ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת וכן נוהגין ללבוש הקיט"ל שהוא לבן ונקי גם הוא בגד מתים וע"י זה יהא לב האדם נכנע ונשבר. ע"כ. והעלה הגהה זו רבינו בשתילי זיתים, וכ"כ בתכלאל מהר"י ונה, ומהרי"ץ בעץ חיים פ' ב'.

ק"ט מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ח, מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ד עמ' נ"ט.

ק"ב עריכת שלחן תר"י ס"א.

להדליק נר של יום הכיפורים^{קכב}.

מט. כשחל יוה"כ בשבת מדליקין כולם את הנר בברכה ככל ערב שבת, והנוהגים שלא לברך על נר יוה"כ אין מוסיפים ושליוס הכיפורים^{קכג}, והנוהגים לברך על נר יוה"כ מוסיפים ושליוס הכיפורים^{קכד}.

נ. לא נהגו להדליק נר כנגד כל אחד מבני הבית^{קכה}.

ליל יוה"כ

נא. כשחל יוה"כ בשבת בשאמי לא נהגו לומר מזמורי הקבלת שבת ושאר הסדר אלא אחר אמירת שיר השירים אומרים מזמור שיר ליום השבת עד לאורך ימים ואחריו קדיש ופותח לך אלי וכו'^{קכו}, בבלדי נהגו לומר כל סדר הקבלת שבת כבכל שבת^{קכז}.

נב. בפיוט לך אלי שנהגו לאמרו עם התקדש החג יש בו וידוי ויוצאין בו ידי חובת וידוי לדעת הרמב"ן הסובר שצריך לחזור ולהתודות אחר הסעודה קודם הלילה^{קכח}.

נג. לפיוט כל נדרי יש נהגו להוציא ספר תורה אחד היותר מובהק ומוגה^{קכט}, ויש נהגו להוציא שלשה ספרים^{קל}, ויש נהגו שבעה ספרים^{קלא}, ויש נהגו להוציא כל ספרי תורה שבהיכל^{קלב}.

נד. בשעת הוצאת הספרים נהגו לומר פסוק אור זרוע לצדיק^{קלג} עד שמניחין את הס"ת על התיבה^{קלד}, ויש נוהגין לאמרו ז' פעמים, ויש שנהגו להוציא הספרים בדומיה^{קלה}.

קכא כ"כ מהרי"ץ במפתחות לשו"ת פעולת צדיק, דש"ח עמ' רס"ז. וכנ"ד רבינו השתילי זיתים שהשמיט הגהת הרמ"א בסי' תר"י שכ' שהמנהג במדינות אלו כד' היש מי שאומר [ומש"כ בסי' רס"ג ס"ק י"ב בשם המ"א דלדין מברכים על הדלקת הנר ביוה"כ כמו שיתבאר בסי' תר"י נראה דסירכא דלישנא דהמ"א נקט, ולא למימרא דכ"ה מנהגא דידן].
קכב כד' היש מי שאומר שהביא מרן בשו"ע תר"י ס"ב, וכן הביא המנהג בסדור כנסת הגדולה.
קכג שתילי זיתים תר"י סק"ד.
קכד תר"י ס"א ברמ"א.

קכה ולכן השמיט בשתילי זיתים תר"י ס"ד מנהג זה שהביא הרמ"א.
קכו שתילי זיתים תר"י ס"ק י"א, כנסת הגדולה ח"ד עמ' ס'. [מהרח"י ג'מל בהגהות שנד' בקובץ זכול"א תשנ"א הקשה מדברי רבינו בסי' רס"ב סק"ה דאף ביוה"כ שחל להיות בשבת צריך לקבל שבת, ונראה דמש"כ שם אינו לענין אמירת המזמורים, אלא לעיקר דין קבלת שבת המבואר שם בשו"ע דצריך שיאמר בואי כלה דאינו תלוי בנשמה יתירה אלא בשבת ועל כן צריך לקבל שבת אף ביוה"כ שחל להיות בשבת, אבל מ"מ לא נהגו לומר סדר הקבלת שבת כבכל שבת].
קכז תכלאל מהר"י ונה, עץ חיים.

קכח שתילי זיתים תר"י סק"ג, עץ חיים פ' ב' [ונראה שמקור דבריו הם דברי רבו בשתילי זיתים הנ"ל].

קכט דש"ח עמ' רס"ח.

קל כן הביא החמדת ימים, הובא בעץ חיים פ"ב א'.

קלא חמ"י שם וכתב שהוא המנהג הנכון, מהר"י צובירי סדור כנסת הגדולה ח"ד עמ' ס"ח.

קלב שיורי כנה"ג סי' תרי"ט סק"ב.

קלג חמדת ימים, והובא בע"ח שם.

קלד דש"ח עמ' רס"ח.

- נה. פותח הרב בפיוט יראים שלחוני וכו' סדר אמירת פיוט זה כשכל הקהל עומדים על רגליהם הרב אומר בקול רם בניגון תחינה ובכייה בחרדת קדש והקהל חוזרים ועונים אחריו על כל בית ובית בקול רם וברמעות שליש את המענה הזה למענך וכו' קל^ו.
- נו. יש אומרים שצריך לומר כל נדרי מבעוד יום קל^ז, אולם נהגו לאמרו כשכבר לילה קל^ח.
- נז. לד' רבינו השתילי זיתים קל^ט צריך להודיע לציבור שיאמרו כל נדרי בלחש עם החזן, כדי להתיר לחזן כל מיני נדרים ושבועות, ויש אומרים שכיום שנהגו לומר הצבור בלחש עם הש"צ אין צריך להודיעם.
- נח. לד' רבינו מהרי"ן יש להתיר לש"צ לפני כל נדרי ויש שנהגו כן קמ^א, אמנם מהר"ד צאלח נכד מהרי"ן כתב שהמנהג בזה כד' רבינו השתילי זיתים קמ^ב, וכן מנהג רוב בתי כנסיות קמ^ב.
- נט. פותח ש"צ ואומר בישיבה של מעלה וכו' ואח"כ אומר כל נדרי וכו' עד בשגגה שלש פעמים בקול רם ובכי ביראה וברעדה, והצבור אומרים עמו בלחש קמ^ב, ויתן קולו בבכי על גאולתינו ועל פדות נפשינו שהקב"ה אמר אוי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי יפר לי, ולכן טוב לכוין גם על ההוא נדר דלעילא קמ^ד.
- ס. המנהג הקדמון לומר בלשון התרה על שנה שעברה, וכ"כ רבינו השתילי זיתים שכן

קלה סידור כנסת הגדולה.

קל^ו מהרי" צובירי זצ"ל סידור כנסת הגדולה עמ' פ'.

קל^ז כ"כ הרמ"א תרי"ט ס"א והעלה הגהתו בשתילי זיתים, ומשמע לכאור' דהכי ס"ל, אולם בסק"ז ציין לעי' בסי' שמ"א ס"ג שפסק שם מרן בשו"ע שנהגו להתיר חרמי הקהל בשבת ואפילו שאינם לצורך השבת, ופי' מהרי" צובירי זצ"ל בכנה"ג עמ' פ"ד שכונת רבינו השתילי זיתים להתיר מטעם זה לומר כל נדרי אף בלילה.

קל^ח כ"כ בע"ח פ"ב א', וכתב שנשתדל כל ימיו שיהיה ההיתר מבעוד יום ולא עלתה בידו מפאת ריבוי העם וכו', עד שמצא שנסמכים על אילן גדול הרוקח עיי"ש, וסיים הלכך אם אפשר להיות מבע"י טוב הדבר ואם לאו כדאי הרוקח לסמוך עליו. ובסידור כנסת הגדולה הוסיף להביא מקורות נוספים מדברי הראשונים ומלשונות התכאליל שאמירת כל נדרי בלילה היא.

קל^ט שתילי זיתים תרי"ט סק"ד.

קמ^א וכתב מהרי" צובירי בסידור כנסת הגדולה עמ' ק"ב (וכ"ה בויצבור יוסף בר ח"ג פ"כ) נהגו מקצת חזנים בתימן כדברי הכלבו דבשעה שהצבור נוהר לבתי הכנסת בליל כפור עם בואם של שלשה הראשונים קוראים לשליח הצבור לאיזו פנה בבית הכנסת ובלשון הזה מתירים לו ואומרים כל ספק נדרים ושבועות שהיו לך או שנשכחו ממך יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שכולם יהיו בטלים לא שרירין ולא קיימין אכי"ר. ושם כתב לתמוה על נוסח ההיתר לש"צ הנדפס בתכלאל שנדפס בזמננו שכתבו נוסח ההיתר כנוסח ההיתר למת.

קמ^ב וז"ל וגם אני הצעיר הכותב הייתי מתמיה למה אין מנהגינו וגם מנהג כמה ארצות להתיר לש"צ כמו שכתב מהרי"ן לעיל ואחר התימה בכמה ימים מצאתי שנסמכים על אילן גדול רבו של מהרי"ן רבי דוד מזרחי ז"ל עם מה שכתב ב"י כשם כל בו כתנאי שצריך להודיע לציבור לומר בלחש עם ש"צ להתיר לו הא לאו הכי לא, וכ"ז הוא דעת הרא"ש שם דלעיל מיניה והוא הדין למי שנוהגין להתיר בער"ה ע"ש ופוסקים ודו"ק ע"כ.

קמ^ב סידור כנסת הגדולה שם.

קמ^ב סידור כנסת הגדולה שם.

קמ^ד עץ חיים פ"ג א' בשם החמדת ימים.

[יש קהלות שנהגו לחלק אמירת כל נדרי לשלשה רבנים או זקנים ואם אין נותנים אפילו לשלשה מבני הכנסת, (סידור כנסת הגדולה), וכן יש קהלות שנהגו שבפעם ראשונה אומר הש"צ בקול נמוך ובשניה בקול גבוה יותר ובשלישית בקול רם].

- מנהגינו ושכ"ה בכל הסידורים^{קמ"ה}, אולם נתפשט המנהג לומר גם בלשון להבא^{קמ"ו}.
- סא. אחר כל נדרי מברך ש"צ ברכת שהחיינו בקול רם ומכוין להוציא את כל הציבור ידי חובה, והם מכוונים לצאת בברכתו ועונים אמן^{קמ"ז}, כן המנהג הפשוט וכן שיטת רבינו השתילי זיתים^{קמ"ח}, והכי עדיף טפי משום ברוב עם הדרת מלך^{קמ"ט}, לשיטת רבינו מהרי"ץ טוב שיברך כל אחד לעצמו שהחיינו בלחש, וימהר לסיים כדי ג' תבות קודם ש"צ כדי שיוכל לענות אמן^{ק"י}.
- סב. נהגו לומר השכבות לנפטרים ולנדוד צדקה בעד עילוי נשמתם^{קנ"א}.
- סג. בשעת החזרת ספרי התורה להיכל בבלדי נהגו לומר מזמור שיר ליום השבת^{קנ"ב}, ובשאמי יש שנהגו לומר מזמור לדוד הבו לה' בני אלים, ויש שנהגו להחזירם בלא אמירת פסוקים כלל^{קנ"ג}.
- סד. בליל יוה"כ ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם^{קנ"ד}.
- סה. אחר תפלת ערבית וסליחות^{קנ"ה} מנהגינו לומר ד' מזמורים ראשונים שבתהלים^{קנ"ו}, ולאחריה נהגו לומר תפלה על הפרנסה, ולאחר התפלה יש נהגו לומר מסכת יומא וכתר מלכות, ויש נהגו לאומרים ביום אחר תפלת מוסף.

^{קמ"ה} וכן העיד מהרי"ץ צאלח שכ"ה המנהג הקדמון.

^{קמ"ו} כמש"כ מהרי"ץ שם, וכן ראה בדברי מהרי"ץ צובירי זצ"ל כנסת הגדולה עמ' ק' שכן נשתנה המנהג בביהכנ"ס 'אלאוסטא' אצ"פ שבזמן רבינו נהגו כמנהג הקדמון.

^{קמ"ז} מהרי"ץ צובירי סדור כנסת הגדולה עמ' ק"ד.

^{קמ"ח} שהשמיט דברי מג"א שכתב שיברך כל אחד לעצמו כשם שנוהגין בהלל ולולב, וטעמו ונימוקו כיון שלא נהגו כן בקהילות תימן לא בברכת שהחיינו ולא בהלל ולולב, וכן מנהג תימן פשוט בספירת העומר שיוצאין ידי חובה בברכת ש"צ. כמבואר בגמ' ברכות נ"ג ב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך, וז"ל השל"ה ונוהגין שהשליח ציבור אומר שהחיינו לאחר כל נדרי, והקהל עונים אמן, ויכונו לצאת בברכת החזן. ומי שרוצה לנהוג לברך לעצמו קודם שסיים שליח ציבור הברכה, וסובר שזהו עדיף שיעשה בעצמו ולא יוציא אותו אחר, לא ישר בעיני, אדרבה ברוב עם הדרת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. וכן נראה לי לנהוג בברכת הלל ובברכת הלולב, שהשליח ציבור יברך בקול רם והקהל יכונו לצאת בברכתו ויענו אמן. וכבר כתבתי מזה במקום אחר, והבאתי ראיה מהא דאיתא בברכות בפרק אלו דברים דף נ"ג, תנו רבנן, היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים, כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובית הלל אומרים, אחד מברך לכולם, שנאמר, ברוב עם הדרת מלך. ע"כ. וכן כתבו רבים מגדולי הפוסקים, שו"ת המבי"ט סי' ק"פ, שו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ז, ברכי יוסף סי' רצ"ה, הגהות רעק"א על מג"א סי' תפ"ט, ועי' שתילי זיתים סי' קס"ז ס"ק לג.

^{קנ"א} עץ חיים פ"ד א'. וצ"ע בד' מהרי"ץ למה בשאר מקומות כתב שהש"צ מברך כמבואר בדבריו בהלל בלולב ובספירת העומר, ואין מקום לחלק בין הדבקים אם הברכה היא על מצוה או שהברכה עצמה היא המצוה, דזיל בתר טעמא. וצ"ע.

^{קנ"ב} עי' סידור כנה"ג באמת ויציב סימן יט, שהרחיב במקורות המנהג.

^{קנ"ג} ראה זכור לאברהם תשס"ב, מאמרו של הג"ר עזריאל מנצור שליט"א שכן נהגו מהר"ס שיריאן מהר"ח כסאר ומהרי"ץ אלשיך זכר צדיקים לברכה.

^{קנ"ד} סדור כנסת הגדולה.

^{קנ"ה} שו"ע תרי"ט ס"ב, תכלאל מהרי"ץ ונה, עץ חיים, כנסת הגדולה ח"ד.

^{קנ"ו} יש לציין מש"כ בסערת תימן ובהקדמת סידור כנה"ג ח"א שמנהג ביהכנ"ס אלשיך בעי"ת צנעא להוסיף בליל יוה"כ הסליחות מסידורי ספרד.

^{קנ"ז} מהרי"ץ בשירי, שתילי זיתים סוס"י תרי"ט, דש"ח עמ' רס"ט.

סו. יש שנהגו מקדם לגמור כל ספר התהלים^{קנז}, אולם בדורות האחרונים לא נפוץ מנהג זה^{קנח}.

סז. יש אנשי מעשה שנהגו להשאר בביהכנ"ס עד הבוקר^{קנט}, אולם בזמן הזה שתש כוחנו מוטב שכל אחד ישן בביתו^{קס}.

שחרית יום הכיפורים

סח. בשחר נוטלים ידים עד קשרי האצבעות ומברכים על נטילת ידים^{קסא}.

סט. בשאמי נהגו לומר כל ברכות השחר ללא דילוג, בבלדי אין מברכים שעשה לי כל צרכי וברכת המעביר שינה^{קסב}.

ע. בבלדי אומרים מזמור שיר ליום השבת, בשאמי אומרים [מזמור] טוב להודות. ולאחריו נהגו לומר מזמור לתודה^{קסג}.

עא. בקהילות השאמי אומרים סדר קדושה לר"י הלוי בין גבורות לקדושת השם, ויש לתת סמך למנהג זה דכיון דמעין קדושה נינהו בקדושה עצמה דמיא^{קסד}.

עב. אחר חזרת הש"צ אומרים אבינו מלכנו אפילו חל בשבת^{קסה}.

^{קנז} כ"כ מהר"י בשירי וז"ל (מובא בסידור כנסת הגדולה עמ' רס"א) להשלים ספר תהלים ויעבור את כולו בזה היום הנורא שהוא דבר ניאאות וסגולתי לכל מבקש כי ימצא בו מבוקשו והאל יתברך יענה אותו בו וכן התפלל דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל מי שעוסק בספרו שלא יבוש ויש בו מזמורים בנויים ומיוסדים על ענייני התשובה וכן ראיתי רבים ונכבדים בעלי נפש אשר קורין כל ספר תהלים ביום הכפורים וכן ראוי לעשות לזה ואחר קדיש יאמר ברכו ועלינו לשבח בקול רם בנחת ובכוונה שהוא שבח גדול וכו' עכ"ל, וכן הזכיר מנהג זה מהר"ץ בסדור פ"ז ב'.

^{קנח} סדור כנסת הגדולה עמ' רס"ב.

עוד כתב מהר"ץ שאחר קריאת כל התהלים אומרים סדר האשמורות, ואף מנהג זה לא נהגו בדורות אחרונים ואף בביהכנ"ס צאלח, כמש"כ בסדור כנסת הגדולה שם, והביא מש"כ בחמדת ימים שאין לומר הסליחות באשמורת שכל המוסף גורע.

^{קנט} עץ חיים פ"ז ב' כדברי מרן בשו"ע תרי"ט ס"ו. ובס' נחלת יוסף כתב לאחר תפלת ערבית רבים יושבים בבהכ"נ קורין ספר א' שבתהלים בניגון וקול זמרה ויש יחידי סגולה נעורים כל הלילה בביתם אומרים סליחות ותחנונים. ע"כ.

^{קס} כי מי שניעור בלילה ישן בביתו ואינו מתפלל בכונה. שתילי זיתים ס"ק י"ד מהלבוש.

^{קסא} שו"ע תרי"ג ס"ב, עץ חיים סדר ט"ב, כנסת הגדולה עמ' רס"ב, ומנהג תימן בזה שלא כד' הרמב"ם פ"ז ה"ח. ובכנה"ג שם הביא דברי ר"א בן הרמב"ם בס' המספיק וז"ל שרחיצת ידים לקרית שמע ולתפלה מחוייבת ביום הכפורים והשעה באב כמו חיובה בשאר הימים ולא אסרוה החכמים ז"ל כי אין זו רחיצה שלתענוג אלא רחיצה שלמצוה וכו' ואילו שמע אבא מארי זצ"ל טעמו של דבר זה היה מודה על האמת שהרי ראינו אותו תמיד מודה בבירור ומסכים אל הקטן שבתלמידיו וכו' עכ"ד.

^{קסב} ראה מה שצויין בזה בסדר ט"ב.

^{קסג} שתילי זיתים סי' נ"א, עץ חיים פ"ז ב', כנסת הגדולה עמ' שי"א.

^{קסד} שתילי זיתים סי' קי"ד סק"ד.

^{קסה} שתילי זיתים תר"ב סק"ג, עץ חיים פ"ז ב', סדור כנסת הגדולה עמ' .

מדיני וידוי יוה"כ

עג. כשש"צ חוזר התפלה ואומר הוידוי צריך לעמוד ולחזור ולהתודות עם הש"צ^{קסו}.
עד. ואין צריך לעמוד אלא בעיקר הוידוי דהיינו אבל חטאנו אנחנו ואבותינו^{קסז}, אבל בשאר הוידוי יכול לישב.

נפילת פנים

עה. בקהילות הבלדי נופלים על פניהם אחר כל תפלה מחמש התפלות של יום הכיפורים^{קסח}, בקהילות השאמי אין נופלים על פניהם ביום הכיפורים כלל^{קסט}.

קריאת התורה

עו. מנהגינו כשחל יום הכיפורים בחול אין מוסיפים על הקרואים, אולם כשחל בשבת מוסיפים^{קע}.
עז. לאחר הקריאה בספר שני למנהג השאמי אומר קדיש ואח"כ מברך ברכת ההפטר^{קעא}, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש.

תפלת מוסף

עת. בקהילות השאמי אומר ש"צ סדר עבודה בתוך חזרת הש"צ^{קעב}, בבלדי אומרים סדר עבודה אחר תפלת מוסף.

מדיני עינוי יוה"כ

עט. מי שהוא אסטנים ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים מותר^{קעג}.
פ. מותר לעמוד על גבי כרים וכסתות^{קעד}.

^{קסו} רבינו השתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א בסי' תר"ז ס"ג העלה הגהת הרמ"א שיחזור ויתודה עם הש"צ, וזה דלא כהבנת המשנ"ב ס"ק י"א בד' מרן.

^{קסז} שתילי זיתים תר"ז סק"י, וכך מפורש בתשו' מהר"ם חביב או"ח סי' פ', וזהו שיטת הגר"ז תר"ז ס"ח, ואמנם השעה"צ אות י"ב השיג ע"ג הגר"ז, אבל הנה מצאנו לרבותינו שעומדים בשיטה זו.
^{קסח} כדברי הרמב"ם סוף"ה מהל' תפלה, ועי' בעץ חיים.

^{קסט} ראה בסדור כנסת הגדולה סימן מ' שהאריך בזה, והביא גם מדברי מהר"י ונה, ותכלאל קדמון, עי"ש.

^{קע} שתילי זיתים רפ"ב סק"ב.

^{קעא} שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג,

^{קעב} כדברי מרן בשו"ע תרכ"א ס"ד.

^{קעג} שו"ע תרי"ג ס"ד, ושלא כד' הרמ"א שכתב דנהגו להחמיר, ולא העלה ההגה זו רבינו השתילי זיתים.

חולה ביום הכיפורים

פא. חולה שאכל פת ביום הכיפורים ומברך ברכת המזון צריך להזכיר את יום הכיפורים ביעלה ויבא^{קע}.

מילה ביום הכיפורים

פב. כשיש מילה ביום הכיפורים מנהגינו לימול אחר יציאה מבית הכנסת^{קע}.

תפלת מנחה

פג. במנחת כפור אין אומרים קדיש אחר הקריאה^{קע}.

פד. אחר תפילת מנחה אומרים אבינו מלכנו, ואם חל בשבת אומר אבינו מלכנו ואחריו צדקתך^{קע}.

פה. אם אין שהות מדלגין אבינו מלכנו להתחיל נעילה בזמנה^{קע}.

פו. טוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה^{קפ}.

תפלת נעילה

פז. פותחין דלתות ההיכל לכל תפלת נעילה, ומתחיל הש"צ פיוט אל נורא עלילה בקול רם וחרדת קודש.

פח. לד' מרן השו"ע אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בודיו שלאחר תפילה אין מזכירין בו של שבת אלא ש"צ כיון שאומרו בתוך תפילתו^{קפא}, ויש נוהגים שאף היחיד מזכיר של שבת^{קפב}, לד' מהרי"ץ אף הש"צ אין מזכיר שבת בודיו^{קפג}.

^{קע} הגהת הרמ"א תרי"ד ס"ב, ומש"כ הרמ"א דהמחמיר תע"ב השמיטה בשתילי זיתים.

^{קע} שו"ע תרי"ח ס"י.

^{קע} מרן בשו"ע תרכ"א ס"ב כתב שמלין בין יוצר למוסף, אולם רבינו השתילי זיתים ציין לדבריו בסי' תקפ"ד סק"ו ששם כתב שמנהגינו לימול אחר יציאה מביהכנ"ס, וכ"כ בעריכת שלחן ס"ב.

^{קע} שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג, עץ חיים קט"ז א', כנסת הגדולה עמ' תקס"ב.

^{קע} שתילי זיתים תרכ"ב סק"ח, עץ חיים קט"ז א', כנסת הגדולה עמ' תר"ו.

^{קע} שתילי זיתים שם, עץ חיים שם.

^{קפ} שתילי זיתים תרכ"ב סק"ח.

^{קפא} סי' תרכ"ג ס"ג, וכן העלה מהר"י בשרי בתכלאל שלו כפי שהביא מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה עמ' תרנ"ב.

^{קפב} מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה עמ' תרנ"ג, ושכ"ה גם במחזור ספרדי משנת ה'תצ"ח.

^{קפג} בפנים הסידור כתב מהרי"ץ כד' מרן, אולם אח"כ חזר וכתב בע"ח שאין מזכירין אף בחזרת הש"צ.